

עיונים לפרשת חוקת עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מדוע הוסתרו טעמי המצוות

הרב ידידיה שחור

לפני שילמד אינו אלא כבהמה, כי לא נבדל האדם משאר בעלי החיים אלא בהגיון, שהוא חי בעל הגיון, רצוני במילת 'הגיון' השגת המושכלות. וגדול שבמושכלות השגת אחדות הבורא יתעלה וישתבח וכל הקשור בכך מן המדעים הא-לוהיים, לפי ששאר המדעים אינם אלא כדי שיוכשר בהם עד אשר יגיע אל מדעי הא-לוהות".

אם הקרבה אל הקב"ה תלויה בהבנת כל דבר בשכל, ומתוך כך גם המצוות ייעשו באופן שלם יותר, מדוע ישנן מצוות שאת תכליתן אנו לא מבינים?

תשובה ראשונה שהרמב"ם משיב היא פשוטה: ישנן מצוות שאנו לא יכולים לתפוס בשכלנו ולהבין את עומק כוונתן. וכך הם דבריו במורה נבוכים²:

"יש לכל המצוות טעם... יש מהם שבחינת התועלת שבהם ברורה לנו, כגון האיסור להרוג ולגנוב, ויש מהם שתועלתם לא התבררה לנו כמו לגבי אלה, כגון איסור העורלה וכלאי הכרם. הללו שתועלתם ברורה להמון קרויים 'משפטים', ואלה שאין תועלתם ברורה להמון קרויים 'חוקים'. החכמים אומרים תמיד: 'כי לא דבר רק הוא', ואם ריק הוא - מכם. כלומר אין מתן מצוות זה דבר ריק חסר תכלית מועילה, ואם נראה לכם בדבר מן המצוות שהוא כזה, אזי החיסרון הוא בהשגתכם".

הרמב"ם מביא את דרשת חז"ל³ על הפסוק⁴ "כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם". כל דבר שאנו לא מבינים בתורה, אין זה משום חסרון התורה חס וחלילה, אלא משום מיעוט שכלנו וקטנות הבנתנו. גם אם אנחנו רוצים מאוד להבין את טעמי כל המצוות, יכולת התפיסה השכלית שלנו מוגבלת, ואנו איננו יכולים.

תשובתו השנייה של הרמב"ם לשאלה מדוע בחר הקב"ה לא לגלות חלק מטעמי המצוות נמצאת בסוף ספר המצוות⁵ כהשלמה לשלושת האיסורים החלים על המלך. (לא להרבות סוסים, לא להרבות נשים ולא להרבות כסף וזהב). בשלוש המצוות הללו כתבה התורה במפורש את טעם האיסור, וכתובת הטעם הביאה לתוצאה הפוכה מהתוצאה הרצויה. וכך הם דברי הרמב"ם:

"וכבר באר הא-ל יתעלה בכתוב טעם שלש מצוות אלה, רצוני

לכל מאורע המתרחש בעולם יש תכלית מסוימת שלשמה הקב"ה סובב שהוא יארע. כמו כן לכל מצווה שנתן הקב"ה יש תכלית. ההבדל ביניהם הוא שהבנת התכלית של המאורעות המתרחשים היא קשה יותר בדרך כלל מהבנת התכלית של המצוות. זאת כיוון שלמאורעות יש השלכות רבות וקשה למצוא להם תכלית אחת עיקרית, לעומת הציוויים שהם ממוקדים ומכוונים יותר.

פרשת חוקת מלאה במאורעות, והתכלית של רבים מהם אינה ברורה. מות מרים וחטא מי מריבה שבא בעקבותיו, התעקשות מלך אדום לא לתת לעם ישראל לעבור בגבולו והמלחמות נגד האמורי - כל אלה הם מאורעות הדורשים התבוננות מעמיקה מאוד על מנת להבין את התכלית העיקרית שלשמה הם קרו. המיוחד בפרשתנו, שגם המצווה היחידה כמעט המוזכרת בה (חוץ מדיני טומאת מת ומי נידה) היא המצווה היחידה ששלמה המלך לא ידע את טעמה. מצווה זו היא מצות פרה אדומה.

הרמב"ם במורה נבוכים¹ כותב "ויודע אתה את הדבר המפורסם אצלנו ששלמה ידע טעמים לכל המצוות זולת פרה אדומה". דברים אלו הרמב"ם כותב תוך כדי הסברו מדוע אנו מוכרחים לומר שלכל המצוות יש תכלית והן אינן סתם חוקים ריקים. נוסף על מצות פרה אדומה הרמב"ם מביא כמה מצוות שאומות העולם מנסות לטעון נגדנו שהן לא הגיוניות. מצוות כמו בשר בחלב, שעטנז ושעיר המשתלח, משום שטעמן אינו גלוי לכל אחד. עניין זה מעלה את השאלה מדוע בחר הקב"ה להסתיר מאתנו טעמי מצוות אלו?

שאלה זו מתעצמת כשרואים את דברי הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה. העולה מתוך הדברים שם הוא שתכלית האדם היא השגת השגות שכליות, ושדרך זו יוכל האדם להתקרב אל הקב"ה:

"וכאשר ידענו שתכלית כל אלה [כל שאר הברואים] היא מציאות האדם, חובה שנחקור גם מדוע נמצא האדם ומה תכליתו. וכאשר העמיקו לחקור על כך מצאו שיש לאדם פעולות רבות מאד... ומצאו שתכליתו פעולה אחת בלבד, ושאר פעולותיו אינן אלא להמשכת קיומו כדי שתושלם בו אותה הפעולה היחידית, והיא השגת המושכלות וידיעת האמתיות על בורים... שהאדם

מצב מסוכן זה רצה הקב"ה להסתיר את טעמי המצוות ולא לפרסמם ברבים.

בסוף דבריו הרמב"ם חוזר על העיקרון החשוב שלכל מצווה יש טעם, אפילו אם הוא לא גלוי לנו:

"ואין מהן גם אחת שאין לה טעם ועלה וסבה, אבל רוב הטעמים ההם היה מן הצורך שלא ישיגם שכל ההמון ולא יבינם. והם כלם כמו שהעיד הנביא ואמר 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב'".

העולה מתוך כל דברי הרמב"ם המוזכרים לעיל הוא שצריך להיזהר בעבודת ה' שטעם המצוות לא יהיו המניע לעשייתן. אמנם נכון הדבר שכדי לעבוד את הקב"ה אנו צריכים לדעת אותו ולהכיר את דרכיו לעומק ככל האפשר, וכלשון הרמב"ם בהקדמה לפירוש השנה שהתכלית היא "השגת המושכלות וידיעת האמתיות על בורים". עם זאת חשוב שנזכור שגם מה שאנו מבינים ותופסים בשכלנו, הוא עדיין רחוק מלכלול את כל העומק שבציוויים של הקב"ה, ולכן לא נקטין, וודאי שלא נבטל אף פרט מכל מצוות התורה על סמך הבנתנו שלנו. חכמה שבאה יחד עם ענווה היא זו שתביא את האדם להכרה אמיתית של הקב"ה, ומתוך כך לעבודתו בלב שלם.

לומר 'לא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים וכסף וזהב לא ירבה לו'. ובעבור שנודע טעמם וסבתם הגיע בעבורם מהנטיה מהדת מה שכבר התפרסם מספור שלמה עליו השלום עם גודל מדרגתו בידיעה ובחכמה והיותו ידיד י-ה".

אפילו שלמה המלך, החכם באדם – ידיעת טעמי מצוות אלו גרמו לו לעבור עליהן, ואילו שהיה דורש את טעמי המצוות לא היה נכשל בהן. דבר זה הוא מוסר השכל חשוב לשאר העם:

"אמרו שיש בזה רמז והערה לאנשים שהם אילו ידעו טעמי המצוות כלם יקרה להם הנטיה כי אם זה השלם בחכמה, הגדול במעלה [שלמה] כבר דמה בזה וחשב שאין הפעולה הזאת בהכרח סבה לעבירה ההיא, מה יהיה שכל ההמון עם חולשתו? הנה יחשבו בהם ויאמרו כלום היה אסור כך או צוה בכך אלא מפני כך, אני אהיה נזהר מן הדבר שבעבורו צוה במצווה הזאת ולא אשים לב עליה. ואז יהיה נפסד יושר הדת. ולכן הסתיר הא-ל יתעלה טעמם".

כשיש טעם מפורש למצווה קל מאוד לעקור את המצווה בטענה שהסייג שהציבה התורה באמצעות המצווה אינו נצרך במקרים מסוימים, וכך לאט לאט יתבטלו להן מצוות מסוימות. כדי למנוע